

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет педагогічної освіти та соціальної роботи
Кафедра соціальної роботи та педагогіки вищої школи

СИЛАБУС

нормативної навчальної дисципліни

Професійні стандарти соціальної роботи
(назва дисципліни)

підготовки _____ магістра _____
(назва освітнього рівня)

Спеціальності _____ 231 Соціальна робота _____
(шифр і назва спеціальності)

освітньо-професійної програми _____ Соціальна робота _____

Силабус навчальної дисципліни «Професійні стандарти соціальної роботи» підготовки магістра, галузі знань 23 Соціальна робота, спеціальності 231 Соціальна робота, за освітньо-професійною програмою Соціальна робота.

Розробник: Петрук Вікторія Віталіївна, кандидат педагогічних наук, доцент

Силабус навчальної дисципліни затверджено на засіданні кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи
протокол № 12 від 13 січня 2021 р.

Завідувач кафедри: _____

(доц. Чернета С.Ю.)

I. Опис навчальної дисципліни

Денна форма навчання

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Денна форма навчання	23 Соціальна робота 231 Соціальна робота ОПП Соціальна робота ОС магістр	Нормативна
Кількість годин / кредитів 120/4		Рік навчання 1
		Семестр 2-ий
		Лекції 14 год.
		Практичні (семінарські) 16 год. Лабораторні ____ год. Індивідуальні ____ год.
ІНДЗ: <u>немає</u>		Самостійна робота 82 год.
		Консультації 8 год.
		Форма контролю: екзамен
Мова навчання		Українська

Заочна форма навчання

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Заочна форма навчання	23 Соціальна робота 231 Соціальна робота ОПП Соціальна робота ОС магістр	Нормативна
Кількість годин / кредитів 120/4		Рік навчання 1
		Семестр 2-ий
		Лекції 8 год.
		Практичні (семінарські) 8 год. Лабораторні ____ год. Індивідуальні ____ год.
ІНДЗ: <u>немає</u>		Самостійна робота 90 год.
		Консультації 14 год.
		Форма контролю: екзамен
Мова навчання		Українська

II. Інформація про викладача (-ів)

Викладач: Петрук Вікторія Віталіївна,
 Науковий ступінь кандидат педагогічних наук,
 Вчене звання доцент
 Посада доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи
Контактна інформація
 Телефон: +380973517506
 Електронна пошта: Petruk.Viktoriaa@vnu.edu.ua
 Дні занять <http://194.44.187.20/cgi-bin/timetable.cgi?n=700>

III. Опис дисципліни

1. Анотація курсу.

Навчальна дисципліна «Професійні стандарти соціальної роботи» належить до циклу нормативних дисциплін професійної підготовки магістра галузі знань 23 Соціальна робота спеціальності 231 Соціальна робота, освітньо-професійної програми Соціальна робота вивчається в другому семестрі, формою контролю є екзамен. На вивчення навчальної дисципліни відведено 4 кредити (120 годин), у тому числі: 18 годин лекційних, 18 год. практичних, 8 год. консультації та 76 год. самостійної роботи.

Навчальний курс спрямований на формування в майбутніх фахівців гуманістичних установок, а саме: сприйняття людини як найвищої цінності, захист її прав і інтересів; розвиток професійно необхідних морально-етичних якостей, формування стилю мислення, необхідного для професійного самовдосконалення та саморозвитку майбутнього соціального працівника.

2. Пререквізити (*технології формування критичного та дивергентного мислення, соціальна конфліктологія, теорії соціальної взаємодії*) / **Постреквізити** (*професійна іміджологія, менеджмент і маркетинг соціальних послуг, технології соціальних послуг*).

3. Мета і завдання навчальної дисципліни.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Професійні стандарти соціальної роботи» є засвоєння студентами теоретичних та методологічних засад, принципів і методів соціальної роботи, засвоєння знань та навичок реалізації стратегічних напрямів соціальної політики в Україні.

Завданням вивчення дисципліни «Професійні стандарти соціальної роботи» є:

- визначити сутнісні характеристики соціальної роботи;
- розкрити основні етапи, тенденції, принципи та закономірності розвитку соціальної роботи;
- розкрити зв'язок соціальної роботи з соціально-економічною і суспільно-політичною структурами держави і суспільства;
- формувати гуманістично орієнтований світогляд як базовий компонентів майбутньої професійної діяльності та процесу їх власної соціалізації;
- вміти переосмислювати історико-соціальне минуле в контексті сучасних умов, сприяючи тим самим успіху в здійсненні ними самостійної науково-дослідної роботи і майбутньої професійної діяльності;
- підвищення рівня освітньо-наукової готовності соціального працівника до професійної діяльності.

4. Результати навчання (компетентності).

Навчальна дисципліна спрямована на формування *інтегральної компетентності* (здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у галузі соціальної роботи або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.); *загальних компетентностей* (ЗК3. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт. ЗК8. Здатність генерувати нові ідеї (креативність). ЗК9. Навички міжособистісної взаємодії. ЗК10. Здатність працювати в команді); *фахових компетентностей* (Здатність до виявлення соціально значимих проблем і факторів досягнення соціального благополуччя різних груп населення (ФК2). Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (експертами з інших галузей/видів економічної діяльності), налагоджувати взаємодію державних, громадських і комерційних організацій на підґрунті соціального партнерства (ФК5). Здатність до оцінки процесу і результату професійної діяльності та якості соціальних послуг (ФК6). Здатність виявляти професійну ідентичність та діяти згідно з цінностями соціальної роботи (ФК11). Здатність до формування позитивного іміджу професії, її статусу в суспільстві (ФК13). Здатність до планування, організації, координації, моніторингу соціальної роботи, оцінювання потреб у соціальних послугах. (ФК 17).

Очікувані програмні результати навчання: Демонструвати ініціативу, самостійність, оригінальність, генерувати нові ідеї для розв'язання завдань професійної діяльності (ПРК2). Самостійно будувати та підтримувати цілеспрямовані, професійні взаємини з широким колом людей, представниками різних спільнот і організацій, аргументувати, переконувати, вести

Модульна контрольна робота						60/тести
ІНДЗ (за наявності)						-
Всього годин/ Балів	120	14 ³	16	82	8	100

Заочна форма навчання

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лек.	Практ.	Сам. роб.	Конс.	Методи та технології викладання ¹	Форма Контролю ² / Бали
Змістовий модуль 1. Характеристика професійної діяльності соціального працівника							
Тема 1. Вимоги до соціального працівника	13	2	-	10	1	лекція-диспут / Zoom, Google Classroom, Office 365.	ДС, ДБ/4
Тема 2. Компетентність соціального працівника	14	2	-	10	2	лекція-диспут / Zoom, Google Classroom, Office 365.	ДС, ДБ/4
Тема 3. Етапи професійного зростання соціального працівника	13	2	-	10	1	лекція-диспут / Zoom, Google Classroom, Office 365.	ДС, ДБ/5
Тема 4. Професійна діяльність соціального працівника	14	2	-	10	2	проблемна лекція Zoom, Google Classroom, Office 365.	ДС, ДБ/4
Тема 5. Профілактика професійного вигорання соціального працівника	14	-	2	10	2	лекція-диспут / Zoom, Google Classroom, Office 365.	ДС, ДБ/5
Тема 6. Етичні основи соціальної роботи	14	-	2	10	2	метод круглого столу / Zoom, Google Classroom, Office 365.	ДС, ДБ/5
Тема 7. Клієнти в соціальній роботі	14	-	2	10	2	лекція-диспут / Zoom, Google Classroom, Office 365.	РЗ/К/5
Тема 8. Особливості спілкування соціальних працівників і клієнтів	13	-	2	10	1	лекція-диспут / Zoom, Google Classroom, Office 365.	ДС, ДБ/4
Тема 9. Управлінські аспекти в соціальній роботі	11	-	-	10	1	лекція-диспут / Zoom, Google Classroom, Office 365.	ДС, ДБ/4
Тести, контрольна робота 1							40
Разом за модулем I	120	8	8	90	14	100	
Види підсумкових робіт						Бал	
Модульна контрольна робота						60/тести	
ІНДЗ (за наявності)						-	
Всього годин/ Балів	120	8 ³	8	90	14	100	

Примітки:^{1/} Google Classroom, Office 365, Zoom – може застосовуватися одна з форм навчання або симбіоз у формі он-лайн лекцій для студентів з індивідуальним планом навчання або заочної форми навчання, а також для студентів, які мають пропуски з поважних причин та/або під час карантинних обмежень. ² / Форма контролю: ДС – дискусія, ДБ – дебати, Т – тести, ТР – тренінг, РЗ/К – розв’язування задач/кейсів, РМГ – робота в малих групах, МКР/КР – модульна контрольна робота/ контрольна робота, тощо. ³ У випадку набору студентів менше 15 (малокомплектна група) кількість аудиторних годин зменшується вдвічі (менше 7 (малокомплектна група) для заочної форми навчання) кількість аудиторних годин зменшується вдвічі. Темі не розглянуті аудиторно опрацьовуються студентами самостійно.

5. Завдання для самостійного опрацювання

Змістовий модуль 1. Характеристика професійної діяльності соціального працівника

Тема 1. Вимоги до соціального працівника –9 год.

Складіть власний зміст основних вимог до знань і вмінь соціального працівника.

Опрацювати основні поняття теми.

Тема 2. Компетентність соціального працівника – 9 год.

Розробіть власний професійний портрет соціального працівника

Опрацювати основні поняття теми.

Тема 3. Етапи професійного зростання соціального працівника – 9 год.

Розробіть компетентнісну модель соціального працівника

Опрацювати основні поняття теми.

Тема 4. Професійна діяльність соціального працівника – 9 год.

Визначте сфери професійної діяльності соціального працівника та порівняйте як вони змінюються.

Опрацювати основні поняття теми.

Тема 5. Профілактика професійного вигорання соціального працівника – 9 год.

Запропонувати комплекс вправ щодо зняття напруги.

Опрацювати основні поняття теми.

Тема 6. Етичні основи соціальної роботи - 9 год.

Порівняйте зміст Міжнародної Декларації етичних принципів соціальної роботи, Міжнародного етичного стандарту соціальної роботи, Етичного Кодексу спеціалістів із соціальної роботи України

Опрацювати основні поняття теми.

Тема 7. Клієнти в соціальній роботі – 9 год.

Визначте групи клієнтів і подайте у вигляді таблиці.

Опрацювати основні поняття теми.

Тема 8. Особливості спілкування соціальних працівників і клієнтів – 10 год.

Розробіть правила спілкування з клієнтом.

Визначте вимоги до мовлення соціального працівника.

Опрацювати основні поняття теми.

Тема 17. Управлінські аспекти в соціальній роботі – 9 год.

Розробіть алгоритм дій формування команди.

Опрацювати основні поняття теми.

IV. Політика оцінювання

Відвідування занять дає можливість отримати задекларовані загальні та фахові компетентності, вчасно і якісно виконати завдання.

Для усвідомленого й системного засвоєння курсу необхідною є систематична навчально-пізнавальна робота студентів в усіх видах і формах її організації: лекції, практичні заняття, консультації, самостійна робота.

Контроль успішності студентів здійснюється з урахуванням поточного і підсумкового оцінювання.

Аудиторні заняття переважно проводяться у вигляді лекцій, найчастіше – проблемних лекцій та лекцій-диспутів; практичних занять – з використанням інтерактивних методів: бесіда, дискусія, «асоціативний куш», проектна діяльність та робота в малих групах.

На практичному занятті студенти презентують конкретну проблему, вчаться дискутувати, аргументовано доводити свою точку зору; об'єктивно оцінювати власні знання й уміння, а також, як експерти – знання своїх колег-одногрупників.

Модульна контрольна робота проводиться у вигляді письмового тестування.

Оцінювання здійснюється за 100-бальною шкалою відповідно до Положення про оцінювання навчальних досягнень студентів за кредитно-модульною системою <https://ed.eenu.edu.ua/upload/docs/34/d57a3defea8df2754eb8599a0234845e.pdf>

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом на практичних заняттях, під час виконання самостійної роботи залежить від дотримання таких вимог: своєчасність виконання навчальних завдань; повний обсяг їх виконання; якість виконання навчальних завдань; самостійність виконання; творчий підхід у виконанні завдань; ініціативність у навчальній діяльності.

Обов'язковими є:

1) поточний контроль – мультимедійне представлення завдання по темі, передбаченій силабусом, яке передбачає не лише володіння теоретичними знаннями, але й практичними вміннями. Максимальну кількість балів по темах модуля (по 2 бали), можна отримати за умови мультимедійного представлення завдання та виконання завдання самостійної роботи. За умови малокомплектної групи кількість аудиторних годин зменшується вдвічі, а максимальна кількість балів під час поточного оцінювання відповідно до тем збільшується вдвічі. Поточний контроль – максимум **40 балів**;

2) написання МКР (передбачається 1), МКР оцінюється **60 балами**.

Відвідування практичних занять є обов'язковим. У форс-мажорних ситуаціях навчання може проходити також в он-лайн формі (за погодженням з деканатом).

Академічна доброчесність: виконані завдання студентів мають бути їх оригінальними дослідженнями чи міркуваннями. Відсутність посилань на використані джерела, фабрикавання джерел, списування, втручання в роботу інших осіб є прикладами можливої академічної недоброчесності. Виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій роботі студента є підставою для її незарахування, незалежно від масштабів плагіату чи обману.

Політика щодо деделайнів та перескладання: роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (- 1 бал). Перескладання відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин. Отримані сертифікати підвищення кваліфікації, участь у Вебінарах та ін., тема яких відповідає навчальній дисципліні зараховуються як: **6-15 год.** як виступ на 2 практичних; **15-30 год.** як виступ на 4 практичних.

V. Підсумковий контроль

Іспит проводиться у вигляді письмового тестування. Студентам пропонуються тестові завдання у кількості 30 запитань. Максимальна оцінка за іспит – **60 балів**.

Види тестових завдань:

- із вибором однієї правильної відповіді;
- із вибором декількох правильних відповідей;
- на встановлення відповідності запропонованих наборів тверджень;
- завдання на відтворення правильної відповіді (формулювань понять) по пам'яті;
- завдання відкритого типу, що передбачає розгорнуту відповідь.

Програма іспиту затверджується на засіданні кафедри.

Студент, який набрав більше 75 балів в результаті поточного та підсумкового контролю має право погодитись на оцінку під час іспиту. У разі складання іспиту бали підсумкового контролю анулюються. Якщо студент набирає менше 60 балів за результатами поточного контролю та іспиту, він складає іспит повторно. Складання та перескладання іспиту проводиться згідно розкладу.

Питання для іспиту:

1. Рівні та типи практики соціальної роботи.
2. Прямі та непрямі соціальні послуги.
3. Функції соціального працівника.
4. Ролі соціального працівника.
5. Аналітичні та інтерактивні навички соціального працівника.
6. Соціальні послуги: основні форми та види.
7. Структура сфери надання соціальних послуг.
8. Фінансування соціальних послуг в Україні.
9. Клієнти соціальної роботи.
10. Сфери практичної соціальної роботи.
11. Поняття — цінностей соціальної роботи.
12. Особистісно-моральні якості соціального працівника.
13. Огляд основних цінностей соціальної роботи.
14. Міжнародна Декларація етичних принципів соціальної роботи.
15. Етичні принципи професії соціального працівника.
16. Нормативно-правова база, що регулює відповідну професійну діяльність.
17. Охарактеризувати трудові функції соціального працівника.
18. Охарактеризувати професійні компетентності соціального працівника.
19. Охарактеризувати уміння та навички соціального працівника відповідно до

Професійного стандарту.

20. Проблемні ситуації в соціальній роботі.
21. Канадські — Стандарти практики соціальної роботи.
22. Провідні категорії соціальної педагогіки
23. Практичні ролі соціальних працівників.
24. Посередницькі ролі соціальних працівників.
25. Адміністративні ролі соціальних працівників

VI. Шкала оцінювання

Оцінка в балах за всі види навчальної діяльності	Оцінка
90 – 100	Відмінно
82 – 89	Дуже добре
75 - 81	Добре
67 -74	Задовільно
60 - 66	Достатньо
1 – 59	Незадовільно

VI. Рекомендована література та інтернет-ресурси

Основна література:

1. Актуальні проблеми теорії і практики соціальної роботи на межі тисячоліть : монографія / [Андрущенко В.П., Бех В.П., Лукашевич М.П. та ін.]. – Соціальна робота. Кн.1. Київ : УДЦССМ, 2001. – 344 с.
2. Андреева И. Антология по истории и теории социальной педагогики : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений И.Андреева. – Москва : Академия, 2000. – 176 с.
3. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. Для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Безпалько. – Київ : Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.
4. Безпалько О.В. Соціальна робота в громаді : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / О.В. Безпалько; Академія праці та соціальних відносин. – Київ :Центр навч. літератури, 2005. – 172 с.
5. Вайнола Р.Х. Методика викладання дисциплін соціально-педагогічного циклу : навчальний посібник / Р. Х. Вайнола. – Київ : Центр учбової літератури, 2012. – 140 с.

6. Васянович Г. П. Педагогічна етика : навч.-метод. посіб. / Г. П. Васянович. – Львів : Норма, 2005. – 343 с.
7. Вступ до спеціальності «Соціальна робота» : конспект лекцій / укладач: В. П. Павленко. – Суми : Сумський державний університет, 2017. – 84 с.
8. Головатий М.Ф. Соціальна політика і соціальна робота: термінологічно-понятійний словник / М.Ф. Головатий, М.Б. Панасюк. – Київ : МАУП, 2005. – 560 с.
9. Капська А.Й. Соціальна робота : навч. посіб. для студ. ВНЗ / А.Й. Капська. – Київ, 2004.
10. Капська, А. Й. Технології соціальної роботи в зарубіжних країнах : навч. посіб. / А. Й. Капська, Л. М. Завацька, С. В. Грищенко ; [відп. за вип. Н. Кальченко] ; МОНМС України. – Київ : Слово, 2011. – 248 с.
11. Комунікативна професійна компетентність як умова взаємодії соціального працівника з клієнтом : навч.-метод. посіб. / [А.Й. Капська, Л.В. Долинська, О.Г. Карпенко, В.С. Филипчук] ; за ред. А.Й. Капської. – Київ : УДЦССМ, 2003. – 87 с.
12. Лукашевич М. П. Соціальна робота : (теорія і практика) : підруч. / М. П. Лукашевич, Т. В. Семігіна. – Київ : Каравела, 2009.
13. Міщик Л.І. Теорія та практика професійної підготовки соціального педагога : [монографія] / Л.І.Міщик. – Глухів : РВВ ГНПУ ім. О.М.Довженка. – 2011.
14. Мустаева Ф.А. Основы социальной педагогики : учебник для студентов высших педагогических учебных заведений / Ф.А. Мустаева. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Академический проект, 2001. – 416 с.
15. Патронат як одна з форм сучасного підходу до розв'язання проблем улаштування дітей, що залишилися без піклування батьків. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/1381/>
16. Социальная педагогика: учеб. пособие для студентов вузов / авт. С.А. Беличева. О.Е. Буланова и др. ; под ред. В.А. Никитина. – Москва : Изд. Центр ВЛАДОС, Моск. гос. соц. ун-т., 2002.
17. Соціальна педагогіка : навчально-методичний комплекс / Держ. центр соц. служб для молоді, НПУ ім. М. П. Драгоманова ; ред. А.Й. Капська. – Київ : [б. и.], 2003. – 338 с.
18. Соціальна педагогіка : підручник для студ. вищ. навч. закладів / М-во освіти і науки України, НПУ ім. М.П. Драгоманова ; за ред. А.Й. Капської. – 2-ге вид., перероб. та доп. – Київ : Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.
19. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / за заг. ред. проф. І.Д. Зверєвої. – Київ : Центр учбової літератури, 2008 – 336 с.
20. Соціальна робота : навч. посіб. / [Андрущенко В. П., Бех В. П., Лукашевич М. П., Мигович І. І., Михальченко М. І. та ін.]. – Книга II. – Київ : ДЦССМ, 2002. – 400 с.
21. Соціальна робота [Текст] : навч. посіб. / кер. авт. кол. Андрущенко В.П. – Кн.2. – Київ : ДЦССМ, 2002. – 440 с.
22. Соціальна робота [Текст] : підручник : для студ. вищ. навч. закл. / В.А. Поліщук, О. П. Бартош-Пічкарь, Н. М. Горішна та ін. ; за ред. Н.Г. Ничкало. – Тернопіль : Збруч, 2010. – 330 с.
23. Соціальна робота в Україні: навч. посіб. / І.Д. Зверєва, О.В. Безпалько, С.Я. Харченко та ін.; за заг. ред. І.Д.Зверєвої, Г.М. Лактіонової. – Київ : Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.10
24. Соціальна робота в Україні: перші кроки / під ред. В.Полтавця. – Київ : Видавн. дім «KM Academia», 2000.
25. Соціальна робота. Кн. 3 : хрестоматія : навч. посіб. / Ін-т вищ. освіти АПН України, Держ. центр соц. служб для молоді ; уклад. В. В. Аксьонова, В. П. Андрущенко, В. І. Астахова та ін.]. – Київ, 2002. – 395 с.

26. Соціальна робота: в 3-х ч. Ч.3. Робота з конкретними групами клієнтів / за ред. Т. Семигіної, І. Григи. – Київ : Києво-Могилянська академія, 2004.
27. Соціальна робота: короткий енциклопедичний словник / [авторський колектив: Андрущенко В. П., Бех В. П., Козубовська І. В., Лукашевич М. П., Минович І. І.] // Соціальна робота. Книга 4. – Київ : ДЦССМ, 2002. – 536 с.
28. Соціальна робота: практична підготовка студентів на освітньо-кваліфікаційному рівні «бакалавр» : навч. посіб. / Н. М. Гайдук, Л.Є. Клос, С.Г. Ставкова, С.Я. Беляєва. – Львів : Видавництво львівської політехніки. 2007. – 164 с.
29. Соціальна робота: технологічний аспект : навч. посіб. / [А.Й. Капська, О.В. Безпалько, Р.Х. Вайнола, О.В. Вакуленко, О.Г. Карпенко]; за ред. А.Й. Капської. – Київ : ДЦССМ – К., 2004.
30. Соціальна робота: хрестоматія . Кн.3./ Андрущенко В.П., Астахова В.І., Бех В.П., Бех І.Д., Лукашевич М.П. – К. : ДЦССМ, 2001 —396 с.
31. Тюльпа Т. Історія становлення та розвитку соціальної допомоги в Україні: навч.-метод.посіб. / Т. Тюльпа. – Глухів, 2008.
32. Тюптя Л. Т. Соціальна робота (теорія і практика). Модульна програма для студентів спеціальності "Соціальна робота" : метод. посібник / Л. Т. Тюптя, І.Б. Іванова ; Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини "Україна". – Київ : Університет "Україна", 2007. – 112 с.
33. Тюптя Л. Т. Соціальна робота: теорія і практика : навч. посіб. / Л. Т. Тюптя, І. Б. Іванова. – Київ : Знання, 2008. – 574 с.
34. Управління трудовим потенціалом : навч. посіб. [Електронний ресурс] / В.С. Васильченко, А.М. Гриненко, О.А. Грішнова, Л.П. Керб - Київ: КНЕУ, 2005. – 403 с. – Режим доступу : (<http://buklib.net/books/21930/>)
35. Харченко Н. Різноманітність аспектів бідності: спроба соціологічного аналізу // Наукові записки НУ «КиєвоМогилянська академія». – 1999. – том 7. – С.38–49. – Режим доступу : <http://www.kiis.com.ua/materials/articles/poverty.pdf>
36. Шевчук П. І. Соціальна політика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П. І. Шевчук. – Львів : Світ , 2005.